

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИНОНІМІВ У ТВОРАХ ПЕТРА МОГИЛИ

У статті досліджуються стилістичні особливості функціонування синонімів у мовній творчості Петра Могили. Проаналізовано різні групи синонімів за змістом, характерними стильовими характеристиками та місцем у реченні.

Ключові слова: Петро Могила, стилістичні синоніми, стиль, стильовий, стилістичний.

Найважливішою категорією стилістики є *функціональний стиль* – різновид мовлення з властивими йому лексичними, фразеологічними, морфолого-синтаксичними, орфоепічно-пунктуаційними засобами, який використовується для здійснення функцій спілкування, повідомлення та впливу. Слово *стиль* (походить від лат. *stilos* – «загострена паличка для писання») багатозначне і вживається як термін у літературі, мистецтві, архітектурі, соціології та в інших науках [1:19]. Зважаючи на різноманітність лінгвістичного витлумачення терміна *стиль*, доцільним видається визначення, яке наведене в енциклопедії «Українська мова». Це різновид, видозміна літературної мови; манера мовного вираження в різних сферах, умовах, формах (усній і писемній) спілкування; мистецтво слова [2: 675]. Мовний стиль – це сукупність засобів, вибір яких зумовлюється змістом, метою та характером висловлювання.

Стилістичне функціонування мови вивчали в різних аспектах. Зокрема, явища милозвучності української мови досліджував В. І. Самійленко, мову української преси аналізували М. Д. Гладкий, М. А. Жовтобрюх, мову засобів масової інформації вивчали Д. Х. Баранник, М. М. Пилинський, В. А. Чабаненко, стилістичні явища української мови привертала увагу Л. А. Булаховського, Б. Д. Ткаченка, В. С. Ващенко [2 : 674]. У працях В. В. Виноградова знаходимо вказівки на необхідність урахування тісного зв'язку стилістики слова із семантикою [3: 20].

Найбільш повно в українській лінгвістиці відбито стилістичне використання лексичних засобів мови в колективній монографії «Сучасна українська літературна мова. Стилістика» (1973). Це дослідження присвячене функціональній стилістиці, проте більшість авторів стилістичний аналіз здійснює на лексичному, фразеологічному, фонетичному, морфологічному, словотвірному і синтаксичному рівнях на матеріалі художньої літератури (розділи, які написали І. К. Білодід, В. С. Ващенко, С. Я. Єрмоленко, Г. П. Іжакевич, В. В. Коптілов, А. В. Лагутіна, М. М. Пилинський) [4:3].

Зважаючи на досягнення вітчизняного і зарубіжного мовознавства, українські вчені, зокрема Л. А. Булаховський, І. К. Білодід, М. А. Жовтобрюх, В. М. Русанівський, М. М. Пилинський, С. Я. Єрмоленко, у своїх наукових працях визначають предмет і завдання української лінгвостилістики, розв'язують її теоретичні питання та проблеми формування лінгвостилістичної системи національної мови. Завданням вітчизняної

лінгвостилістики є вивчення таких фундаментальних проблем мовознавчої теорії, як сутність мови, соціальна природа мови, взаємозв'язок її структурного і функціонального аспектів, закономірності функціонування.

Науковці зауважують, що не можна ототожнювати поняття *стилістичний* та *стильовий*. Термін *стилістичний* має такі значення: 1) пов'язаний з прийомами й нормами використання мовних засобів; 2) те саме, що стильовий у другому значенні; 3) який стосується стилістики як науки про стилі мови [2: 675].

Поняття *стильовий* зафіксовано з такою семантикою: 1) те саме, що стилістичний у першому значенні; 2) який стосується стилю.

Термін *стильовий* більше пов'язаний зі стилем, а поняття *стилістичний* переважно стосується лексичних засобів вираження в певному стилі. Дослідники-мовознавці вважають, що єдиного усталеного погляду на стилістичну класифікацію лексики літературної мови до цього часу не існує.

В академічному курсі «Сучасна українська літературна мова. Стилістика» (1973) дослідники виділяють п'ять стилістичних опозицій:

- а) діяхронна (неологізми, історизми, архаїзми);
- б) функціонально-стильова (професіоналізми, лексика ситуативного вжитку, висока, низька, нейтральна);
- в) нормативно-регіональна (розмовна лексика, діалектизми, жаргонізми);
- г) експресивно-емоційна (експресивна, емоційна лексика);
- д) семантично-формальна (антоніми, омоніми, пароніми). Сюди ж зараховують і синоніми [4:57].

З погляду стилістично-функціональної диференціації словникового складу в українській літературній мові виразно представлені архаїзми, неологізми, діалектизми, запозичення, розмовно-просторічна лексика, термінологічна лексика, експресивна та емоційно забарвлена лексика.

Історична стилістика зазвичай вивчає формування та розвиток стилів упродовж усіх етапів розвитку національної мови, еволюцію виражальних одиниць, часову і якісну зміну конотації, хронологічно марковані стилістичні засоби. Ця наука досліджує як історію сучасних стилістичних засобів національної мови, причини їхньої появи, основні етапи розвитку, так і стилістичні засоби минулих історичних епох у розвитку конкретної мови чи споріднених мов [1:27]. У цій розвідці звернемось до стилістичних засобів (на прикладі синонімів) у мовній творчості Петра Могили.

За часів Петра Могили існував традиційний «слоговий» поділ мовних стилів на високий, середній і низький. Наукову розробку вчення про три стилі знаходимо в працях М. В. Ломоносова. Теоретично високому стилеві («слогові») найбільшою мірою повинна відповідати слов'яноруська мова, якою мали писати поважні твори, середньому – «проста мова», низькому – жива народна, якою можна писати тільки речі неповажні, інтермедії чи інтерлюдії, призначені на посміх для поважних людей [5:172]. Проте на практиці нерідко спостерігалось протилежне явище – змішування, наприклад, коли слов'яноруська мова застосовувалась у пам'ятках середнього стилю, книжна українська – в текстах високого «слогу», жива народна мова проникала у твори середнього стилю. Казання «Кресть Христа Спасителя и кожного челоуѣка» Петра Могили написане високим стилем, про що свідчить, зокрема, значна кількість старослов'янців у творі.

На протывагу цьому, щоденник – твір світського характеру, писаний середнім стилем, але в ньому наявні слова живої народної мови, що свідчить про закріплення в середньому стилі живомовної лексики.

Мислителі Києво-Могилянської академії (Ф. Прокопович, Г. Кониський) першими зробили спробу використати традиційну схему поділу на «слоги» для переосмислення поділу стилів на новій основі (функціонально-стильовій). Пізніше це положення було сформульоване і розвинуте в працях М. В. Ломоносова «Передмова про користь книг церковних у російській мові» (1758), «Російська граматики» (1755). У процесі історично тривалого закріплення живого мовлення в традиційних стилях відбувалося їхнє «спрощення», поступово відмирала сама ідея поділу на «слоги», натомість набували розвитку нові структурно-функціональні стилі, які згодом стали основними в літературній мові [6:21]. Ними виявилися художній, публіцистичний, науковий, діловий та конфесійний стилі.

Предметом нашого аналізу є стилістичні синоніми в мові творів Петра Могили, зокрема на прикладі казання «Крестъ Христа Спасителя и каждого человекъ». Виходячи з цього, метою статті є репрезентація стилістичних особливостей у творах Петра Могили – виявлення, класифікація та аналіз особливостей використання лексичних синонімів, що становлять основу стилістичних засобів у аналізованих творах досліджуваного автора.

Стилістичні синоніми відрізняються за належністю до різних функціонально-стильових сфер (нейтральної, розмовної, книжної, офіційно-ділової та ін.), емоційно-оцінними характеристиками, належністю до різних часово-територіальних пластів.

Особливістю творчої манери Петра Могили при написанні проповіді є поєднання стилістично різнопланових синонімів. Наприклад, використані стилістично різнопланові іменникові синоніми **мус** – **гвалт** у наступних реченнях: *А если и доступно з мусу або гвалту, не надоело при насъ трвати будуть, кды жь або през злост нашу потратимо ихъ, або през нашу жь невдячност отняты намъ будуть* [7:407]; *Божія зась премудрость есть намъ крестъ, гды жь не през мусъ, а ни през гвалтъ, але ведлугъ Пребожественноу Троицы... цѣною пренайдорожшеи Крѣви Своей...* [7:395].

Подібні за семантикою стилістичні дієслівні синоніми **квалтом притягать** – **примушати** представлені у наступному реченні: *Мовит бо вѣм, «кто хочетъ за Мною ити», абы научилъ, и жь жадного до того, што имъ прекладати хочетъ, квалтомъ не притягаеть а ни примушаеть, але, абы каждый з доброй хоти и з власной воли своеи науку Его пріймали, зезволил и за Нимъ ишоль, радить и зываетъ* [7:406].

У синонімічних рядах **мус** – **гвалт**, **квалтом притягать** – **примушати** іменник **мус**, дієслова **притягать**, **примушати** були загальноживаними в мові того часу і могли використовуватися в будь-якому стилі. Проте мовні одиниці **гвалт**, **квалтом притягать** стилістично марковані і належать до розмовного стилю.

Синонімічний ряд **добро** – **животь вѣчный** – **царство небесное** представлений у реченні: *Кто tedy хочетъ тыи добра, до которыхъ Я его зываю, одѣичити, то есть животь вѣчный, царство небесное, покой уставичный и роскоши завжды тваючи, кождый вишелякого стану, кондици и вѣзросту человекъ, тою доброю и простою дорогою, которую Я ему указую, нехай идет...* [7:406]. Цей ряд можна доповнити синонімами **спасеніє** – **навѣки царствовать с Богом**, які використані в наступному реченні: *Всѣхъ зась воли его противячихъся и зле чинячихъ на вѣчную*

муку предбуставил... на спасеніе бывает, яко мовить Августинъ: «двои суть людей товариства, с которыхъ едно предуставлено есть на вѣки царствовати з Богомъ, а другое вѣчно однести каране» [7:407].

У виділеному синонімічному ряді **добро – животь вѣчный – царство небесное – спасеніе – на вѣки царствованіе с Богом** лексеми **добро і спасеніе** були загальноновживаними в мові того часу і могли використовуватися в будь-якому стилі. А синоніми **живот вѣчный – царство небесное – навѣки царствованіе с Богом** належать до конфесійного стилю. Наявність у творах Петра Могили різностильових синонімів-іменників виправдане змістом тексту, відповідає задумові проповідника, його ідеї – переконати, схвилювати слухачів, вплинути на розум і почуття.

Семантичними відтінками розрізняються також слова в синонімічному

ряді **мовити – розказувати – ректи**, виділеному в реченнях: *Свой бо вѣм живот Пан, на приклад доброго мешканя, яко зеркало нѣякое, тым, которыи Его слухати хотяя, положить рачил, и для того и рекль: «кто хочеть вѣслѣдъ Мене ити», якобы мовячи* [7:408] і *Не замолчитъ на то озвастися невстыдливый еретикъ: нашто, мовячи, потребный есть тот знакъ на себе класти, поневажъ намъ нѣгде Писмо Святое а ни за знакъ хрїстіанства, а ни на оборону того жекгнаня уживати не розказует...* [7:397]. Слово **мовити** означає «говорити, казати»; лексема **розказувати** має значення «розповісти, роз'яснити, довести до відома, розтлумачити, веліти»; а лексема **ректи** означає «промовляти». У сучасній українській мові вона вважається застарілою.

Синонімічний ряд **благое – доброе**, слова в якому хоч і дуже близькі за семантикою, але все ж розрізняються за значенням і за стилістикою, зафіксовано у реченні: *Вѣдаючи, же все доброе з высоты маемъ, ведлугъ апостола, мовячого: «всякое даяніе благое, и всякій даръ съвршєнный съвышше ест, сходяй от Отца свѣтомъ», а все злое от насъ самыхъ походит* [7:409]. Лексема **доброе** вжита тут у значенні іменника і означає «добро, благо», а прикметник **благое** означає «ласкавий, милостивий». Якщо поняття **доброе** є загальноновживаним у мові того часу і в сучасній мові та може використовуватися в будь-якому стилі, то синонім до нього **благое** переважно використовується в конфесійному стилі.

Інколи у творах Петра Могили стилістичні синоніми виникають унаслідок використання великих можливостей у розвитку переносного значення слова. В умовах переносного вживання іменники набувають своєрідних значень і з цими значеннями згодом вступають у синонімічні зв'язки з іншими словами. Конкретний іменник **сѣтка** вживається в переносному значенні і набуває ознак абстрактності, будучи близьким за значенням до слова **трудноці**, вступаючи в синонімічний зв'язок зі словом **перешкоди** і утворюючи синонімічний ряд: **перешкоди – сѣтки**. Пор.: *Трудная теды есть речъ тымъ, которыи богатствъ такимъ способомъ не набывають и ими не так шафуют, якосмо выше рекли, абы тыхъ перешкодъ и сѣтокъ, которыи с прикладаня сердца до богатства и до марностей свѣта того походятъ и дорогу збавеня загоражают, увароватися могли* [7:416].

У наступному реченні контекстуальним синонімом до слова **боятися** виступає словосполучення **трепетъ прїидеть**, що має буквально значення: *Претожъ ты иначе боятися не будетъ, ани иначе трепетъ твой прїидеть на нихъ, толко если обачатъ на тобѣ крестъ Христовъ, ено если и ты мовити можешъ* [7:397].

Конкретний іменник *плащ* вживається в переносному значенні і набуває ознак абстрактності, бо означає «велику кількість достатків», вступаючи в синонімічний зв'язок зі словосполученням *свѣцкии оздобы*, утворене синонімічний ряд: **плащ достатков – свѣцкіи оздобы**. Пор.: *И яко Иосифъ прекрасный, чистоту душевную и телесную захвати хотячи, плащъ достатковъ и свѣцкіи оздобы невстыдливои шестечницы свѣту тому заставиши, грѣха избѣгають* [7:418].

З погляду емоційно-експресивного забарвлення стилістичні синоніми в казанні Петра Могили представлені трьома групами : позитивно забарвлені синоніми, негативно забарвлені та нейтральні в синонімічному ряді і в контексті.

Слова з позитивною оцінкою, залежно від денотатів, з якими пов'язуються, можуть виконувати роль схвалення, заохочення чи звеличення.

Виділені позитивно забарвлені синоніми **моць Божая – премудрость Божая** [7:394]; **сила – моць** [7:394]; **милосердіе – человекюлюбіе** [7:395]; **чудовни справи – великие добродѣйства** [7:400] виконують роль схвалення та звеличення Бога, підкреслюючи його силу, мудрість, милосердя, любов до людей, чудові і добродійні справи, наприклад, у реченнях: *Намъ же спасаемымъ, то есть хрістіаномъ правовѣрнымъ, которыи през крестъ збавеня доступуемо, крестъ есть моць Божая и премудрость Божая* [7:394] ; *Намъ же спасаемымъ Божія сила и Божія премудрость* [7:394] ; *Яко малый Давидъ, Христось Спаситель наш, ведлуг смотренія плѣти з горбицы милосердіа и человекюлюбіа Своего...* [7:395]; *...указанье и притяганье людей до роспамятованя и припоминая чудовныхъ справъ и великихъ добродѣйствъ Божіихъ?* [7:400].

За допомогою позитивно забарвлених синонімів **велможный – милостивый – вельце милый** створюється цілісна картина звеличення князя Яреми Вишневецького: *Гдымъ з пилнотю уважалъ, ясне освещеный велможный милостивый ксіонже, мнѣ вельце милый пане и добродѣю, чимъ бымъ изъ повинности моеи, яко духовный, и зъ милости, яко покровный, вашу княж. милость мѣлъ привитати* [7:387].

Серед негативно забарвлених синонімів виділяються ті, емотивна семантика яких пов'язана з сутністю явища, наприклад: *Иж теды и таемница и назвиско того креста ничого иного не было, только каранье, взгарда и проклятво, о немъ мовы розширяти не потреба* [7:392], або з його оцінкою: *Всюды ганебною смертю и насрамотиѣишого караня знакомъ былъ...* [7:392].

Синоніми з негативно забарвленим змістом виконують роль осуду або попередження: *бѣда – шкода* [7:392]; *страх – боязнь* [7:388]; *каранье – взгарда – проклятво* [7:392].

Семантика лексем **страх** і **боязнь** теж має негативне забарвлення у реченні: *Тои потреба наболишею моцю боронити; а затымъ все доброе подастъ: на судахъ – вѣрностъ и справедливостъ, въ мѣстахъ – згоды и милость, межи поддаными – покора и вѣрност, межи дворяны и слугами – поволност и побожност, ку неприятелемъ страхъ и боязнь, ку своимъ любовь и упріймость* [7:388].

Слова з нейтральною оцінкою мають здебільшого інформативний характер, вони менш впливові психологічно: *рада – мудрость* [7:389] ; *праця – труд* [7:410] ; *моць – влада* [7:394] ; *речь – мова* [7:402].

Слова **рада** та **мудрость** мають характер повідомлення, а не оцінки, наприклад, у реченні: *Тамъ будетъ спрацованому охолода, звонтленному подпора, уставаючемоу*

посилокъ, воюющему звѣтязство, хорому здоровье, зфрасованому утѣха, пануючому **рада** и **мудрость** и въ шиелякихъ потребахъ невыпороженная оквитост [7:389].

У наступному реченні слова **праця** і **труд** є повністю нейтральними з погляду емоційно-експресивної характеристики та мають характер повідомлення: *Абысмо упрачованыи и **трудоми** постнои дороги земдленыи ...отпочинокъ и охолоду нѣякуюсь духовную мѣти могли... и способнѣйшими себе до охотного поднятия другои половицы постнои **працы** учинити могли...* [7:390].

Натомість лексеми **моць**, **владза** лише стверджують наявність певних суспільних явищ: *И яко на онъ часъ Панъ и Спаситель нашъ Христось през древо креста своего **моць** и **владзу** свою над непріятелемъ нашимъ показати рачиль...* [7:394].

Слова **речь**, **мова** є нейтральними, вони не мають оцінної характеристики у контексті: *Бо gdy бы по просту о притомномъ мовиль, не было бы пророцтво, але простая бы выражающая тую **речь**, которую перед собою мѣлъ, **мова** была...* [7:402].

У досліджуваному тексті поширені різні способи стилістичного використання синонімів щодо їхнього місця в тексті. З цього погляду стилістичні синоніми в казанні представлені абсолютними контактними і дистантними варіантами. Контактне використання синонімів виступає засобом посилення емоційного впливу твору на читача, своєрідного смислового нагнітання. Здебільшого такі синоніми є однорідними членами речення, що з'єднуються сполучниковим або безсполучниковим зв'язком.

Абсолютні контактні синоніми **шануемо**, **чтимо** і **поважаємо** є однорідними членами речення, що з'єднані між собою безсполучниковим і сполучниковим зв'язком: *Абовѣмъ почестъ креста не древу, а ни иншой матеріи, с которой знакъ креста учиненый бывает, отдается, але на древѣ распятому Христу, знакъ звѣтязства Его перед собою учтиве положивши, почестъ чинимо и отдаемо, и для Христа, который на крестѣ збавене намъ учинити рачиль, знакъ креста того **шануемо**, **чтимо** и **поважаємо*** [7:403].

Контактні синоніми **волнои терпливости** і **непоколѣбимой статечности** з'єднуються за допомогою сполучника *и* у реченні: *По выреченю ся зась самого себе и волѣ своеи, беретъ на себе крестъ свой и якъ себе до креста, такъ крестъ до себе мощно и непорушине через добровольныи обѣтовѣ гвоздѣе прибываетъ, же бы ся и намнѣи на пожадане сегосвѣтныхъ марностей, не рушилъ и не двигнулъ, абы такъ обваровавши и одмоднивши себе крестомъ **волнои терпливости** и **непоколѣбимой статечности**, в слѣд Христа любовне шоль, ведлугъ апостола, мовячого* [7:413].

Абсолютні контактні синоніми **трудности**, **хлопоты**, які є однорідними членами речення, що з'єднані між собою безсполучниковим зв'язком, виділено під час аналізу речення: *И не бавячися **трудностями**, **хлопотами** и старанемъ звязку малженского, вмѣстивши слово Збавителево в собѣ, ведлугъ рады апостолскои абы ся безпечне о выгожене Самому Пану и приподобане ся Ему, и о то, што есть Панского, старати могли, сами себе Ему Самому з Марією отдѣляютъ и на службу отдають* [7:413].

Дві пари контактних синонімів, які з'єднуються за допомогою сполучника *и*, – **роспямятованя** і **припоминая**, а також **чудовны справи** і **великие добродѣйства** – є у реченні: *Азали теж оная манна и Аароновъ жезель, о которыхъ также в Писмѣ Святомъ достатечне описано на балвохвалство albo на Божую възгарду до онои примиря скрыни, з росказаня Божого, при оныхъ Божимъ палцемъ написанныхъ Таблицахъ захованы были,*

а не на явное и яко бы самую речю указанье и притяганье людей до **роспамятованя и припоминаня чудовныхъ справъ и великихъ добродѣйствъ Божіихъ?** [7:400].

Дистантні синоніми в текстах Петра Могили функціонують у межах не лише одного речення, а й різних речень, у великих фрагментах тексту казання. Хоча ці синоніми віддалені один від одного, вони не втрачають смислових зв'язків між собою в тексті і виступають засобом його організації, наприклад: поняття *вѣчна неволя*, з якої врятував нас Ісус Христос, позначається в різних частинах тексту з синонімічними варіантами: *вѣчна погибель* [7:404] – *вѣчне вязеня* [7:395] – *смерть вѣчна* [7:395] – *вѣчна неволя* [7:394] – *горкая неволя* [7:392].

У казанні Петра Могили поширені стилістичні синоніми з *родо-видовими відношеннями*. Перехід від гіпероніма до гіпонімів мотивується потребою одержання додаткової інформації та конкретизації позначуваного. Наприклад, у реченні:

Же всѣхъ цноть христіанскихъ есть школою, яко то: покори, послушенства, вѣры, надѣя, милости, музства, мудрости, встremeжливости, справедливости, доброти, ласкавости, щодробливости и иныхъ цноть, которыи если кому барзѣй, якъ станомъ высокими, прислушаютъ, всѣхъ учоныхъ едностайный есть голосъ [7:387] за допомогою контекстуальних стилістичних синонімів, виражених видовими поняттями: **покоря – послушенство – вѣра – надѣя – милость – музство – мудрость – встremeжливость – справедливость – доброта – ласкавость – щодробливость** конкретизується зміст і обсяг родового поняття **христіанскіе цноты**.

Стилістичні параметри досліджуваної синонімії в аналізованому творі Петра Могили репрезентують поширені синонімічні ряди: *благо – добро, благодать, добродичинність, благодіяння; бѣда – горе, печаль, скорбь, смуток, сум, туга; жалость – сум, печаль, скорбота, жаль, скорбь; гадка – мисль, намисль, помысль; говорити – ректи, мовити, казати, веліти; знати – вѣдати; шанувати – чтить – поважати* [7:403]; *безвѣріе – зловѣріе, невѣріе, невѣрство* [7:393]; *добровольне – добродохотне; душезбавенный – душепитательный, душеспасеный; житіе – животь; милость – доброта, ласкавость, любовь, милосердіе; мислити – розмишляти; праця – труд; радость – смѣх, веселіе; разум – ум; спасеніе – порятованіе; ярость – гнѣв, лютъ, страсть, шаленство, злость; страхъ – боязнь; вѣчная мука – погибель, вѣчное каране* [7:407]; *живот вечный – царство небесное, спасеніе, навѣки царствовать с Богомъ* [7:407]; *небесные и духовные речи* [7:418] – *небесное розмишляніе* [7:418]. У кожному з цих синонімічних рядів об'єднані слова мають загальне спільне значення, але кожне з перелічених слів відрізняється від інших емоційним забарвленням. Уживання синонімічних рядів, що включають три і більше лексем, у тому числі й контекстуальних, робить текст емоційно насиченішим.

Намагаючись викликати довіру слухачів, переконати їх, схвилювати, Петро Могила будує послідовні синонімічні ряди, надаючи в них останньому компоненту найбільшої насиченості, наприклад, виділяється синонімічний ряд **ганебный – насромотнѣиший** у реченні: *Всюды ганебною смертю и насромотнѣишого караня знакомъ былъ* [7:392]. Семантика прикметника *ганебный* підсилена наступним синонімом, вираженим формою найвищого ступеня порівняння прикметників – **насромотнѣиший**.

В іншому контексті вжито іменникові синоніми **мудрость – премудрость** [7:393]. Семантичне наповнення іменника *премудрость* відзначається більшою силою виявлення ознаки, ніж іменника *мудрость*: ... **мудрость** Божію зрозумѣти не могутъ и для того

и «объюродиль Богъ», ведлугъ апостола, «премудрыхъ мира сего», не хотячих вѣроу, которою ся **премудрость** Божая познаваетъ, але своею приржоною **мудростію** Бога и таемници ласки Его розумѣти [7:393].

На завершення казання Петро Могила використовує синонімічний ряд, побудований із прислівників **завжди – на вѣки вѣкомъ**: ... *Тобѣ тежѣ завше єдиними усты и єдиным серцеєм, в єдности православної вѣры восточного благочестія траючи, за Твои неизличонны добродѣйства, єдиному хвалу отдавали... дѣлно з безначальным и єдиносущным Отцемъ и животворящим утѣшителным Духом славимому Богу слоужили, Которому приналежит от всего створеня всякая слава, честь и поклон теперъ и **завжди и на вѣки вѣкомъ**. Аминь [7:421].*

Експресивність викладу посилюється під час уживання синонімів **слабый і немоцный** у поєднанні з антонімами: **слабый – моцный, немоцный – моцный** у реченні: *Яко гды море пѣском огородил: **слабымъ и немоцнымъ моцное** обуздаль... [7:393].*

Подібна ситуація зафіксована також у реченні, де уживання синонімів **слуга – наслѣдoveць** посилюється в поєднанні з антонімічною парою **добровольный – поневоленный**: *Добровольныхъ теды слугъ и наслѣдовцовъ потребуеть Пань, а не поневоленныхъ [7:406].*

Синоніми **вѣчная неволя і вѣчное вязенє** є взаємозамінними і використовуються для звукового урізноманітнення мови в наступному реченні: *Тых, которыисмо «древомъ преслушанія», яко нѣякимъ оружіємъ з раю, съвѣтомъ пекелного оного олбрима въ **вѣчную его неволю** и дупъ выгнаны и до **вѣчного вязеня** запужены были [7:395].*

Ще в одному реченні засвідчено використання двох пар синонімів: **мус – гвалт, злост – неvdячност**, де використано взаємозамінні лексеми, про що свідчить і сполучник **албо**: *А если и доступно з **мусу** албо **гвалту**, не надолго при насъ трвати будутъ, кды жѣ албо през **злост** нашу потратимо ихъ, албо през нашу жѣ **неvdячност** отняты намъ будутъ [7:407].*

Такі різновиди синонімів служать засобом уникнення стилістичних повторів, збагачення мови. У казанні «Крестъ Христа Спасителя и каждого человекъ» стилістичні синоніми виконують важливі функції увиразнення тексту, виділення понять, урізноманітнення мови, уточнення, підсилення, заміщення, оцінки (позитивної чи негативної).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мацько Л. І. Стилістика української мови / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. – [2-ге вид.]. – К. : Вища шк., 2005. – 462 с.
2. Українська мова : енциклопедія / [редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін.] – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
3. Виноградов В. В. Избранные труды. Лексикология и лексикография / В. В. Виноградов. – М. : Наука, 1977. – 310 с.
4. Сучасна українська літературна мова. Стилістика / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1973. – 588 с.
5. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови / [упоряд., авт. істор-біогр. нарису та приміт. М. Тимошик] – К. : Наша культура і наука, 2001. – 440 с.

6. Передрієнко В. А. Формування української літературної мови XVIII ст. на народній основі / В. А. Передрієнко. – К. : Наук. думка, 1979. – 143 с.
7. Могила П. «Крестъ Христа Спасителя и каждого человѣка», проповедь, произнесенная 4 марта 1632 г. / П. Могила // Архив Юго-Западной России. – Ч.1. – Т.VIII. – Вып.1. – Киев, 1914. – С. 386–421.

Томаш Н.М., канд. филол. наук, доцент
Национальный университет «Киево-Могилянская академия», Киев

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СИНОНИМОВ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ПЕТРА МОГИЛЫ

В статье исследованы стилистические особенности функционирования синонимов в произведениях Петра Могилы. Проанализированы различные группы синонимов по содержанию, особенностям стилистических характеристик и их месту в предложении.

Ключевые слова: *Петр Могила, стилистические синонимы, стиль, стилиевой, стилистический.*

Томаш Н.М., candidate of philological sciences, associate professor
National university of Kyiv-Mohyla academy, Kyiv

STYLISTIC PECULIARITIES OF SYNONYM FUNCTIONING IN PETRO MOHYLA'S WORK

In the article stylistic peculiarities of synonym functioning in the works of Petro Mohyla are studied. Various groups according to content, specific stylistic features and place in the sentence are analyzed.

Key words: *Petro Mohyla, stylistic synonyms, style, stylistic.*